

ב"ה

קובץ ליקוט עניינים וביאורים

בקשר ל'ליקוט השבועי':
משפטים תשל"ד

נדפס בלקוטי שיחות
חלק יא, שיחה א לפ' משפטים - ע' 89

יו"ל לקראת ש"פ משפטים תשע"ד
- "ארבעים שנה"

קביעות שבועית בלקוטי שיחות -
ואתם תלוקטו

הלימוד בקובץ זה מוקדש

הוקדש על ידי

הערות והארות יתקבלו בברכה

בכתובת: rizs@neto.bezeqint.net או בפקס: 08-6882799.

*

ניתן לקבל את היו"ל על ידינו **בקביעות** -
על ידי כתיבה לכתובת או לפקס' הנ"ל

*

המעוניין להשתתף בזיכוי הרבים -
ולהקדיש לזכותו את אחד מהקובצים הבאים
יפנה להכתובת הנ"ל
או לטלפון מס' 050-4125205

(צילום כתי"ק מעלי ההגהה - הגהה שניה - באדיבות הרב יהודא לייב שפירא שליט"א):

הנחלת דבר (וקנין) לזו ארץ

מרגליות וצדור הבושם: המרגלית המצוינת... את החדר והדברים הנמצאים בתוכו - וכן כשהאדם נושאה לשם תכשיט ויופי הנה עם היותה במקום מסוים כגוף, ה"ה פועלת ומקשטת את כל האדם הנושאה - וכן צדור הבושם פועל ומפיץ ריח טוב בכל סביבתו - והוא שכותב רש"י שפי' זה הוא כמין חומר, והיינו שפי' זה בטעם הדבר שנסתנו דלת ומזוזה מפני שהיו עבדים במצרים... ואמרתי כי לי בני עבדים כו' פועל ומוסיף הסברה גם בהענין הקודמו (שלכן נרצע האון כיון ששמעה... כי לי בני עבדים כו').

והנה ע"פ כל הנ"ל מובן דאין פוגנתו של רש"י בפירושו דומה ראה און להירצע וכו' בכדי להסביר טעמא דקרא - דאין זה ענינו של רש"י בפירושו פשוט לבאר טעמי עונשי התורה ולא הוכרח לפרש טעם זה אלא להסיר הקושי שנתעורר ע"י פירושו גאון - הימנית (וכנ"ל ס"ב בארוכה); ולכן הביא רש"י הדרשה דר"ש בלא ואין הוסיף וגם אל הדלת גו' כי דרש זה אינו אלא לפרש טעמא דקרא ואין זה ענינו של רש"י בפשוטו. והוא שמדייק רש"י וכותב (השם של בעל המימרא) ר"ש ה"י דרש כו' שבוז מרמו שפי' זה הוא רק טעמא דקרא דר"ש שהוא דר"ש טעמא דקרא דרשה.

מ"מ וביאו רש"י בהמשך להמימרא של ריב"ז מכיון שהוא דרש בהמקרא שהוא כמין חומר... ובכדי להסביר גם לתלמיד ממולח שיטעון דטו"ס למה יענש ב"י עונש המור כי"כ הרי העון דגניבה זו אינו המור כסתם לא תגנוב, שהרי טובה מצד דחקו; וגם על אומרו א"י הבתי את אדוני קשה לעונשו עונש המור כי"כ שהרי טוען ג"כ אהבתי מ"י את אשתי ואת בני, כנ"ל, על מביא רש"י שטעם זה אמרו ריב"ז:

טעמא דקרא

דתיבת דיה

ואם אין דיה דב"ז זענף עי

דסגנון אחר נ"ל: האן הוסיף רש"י למה אופן זה ה"ל? א"ל דיקף פ"י (א) ה"י דרש פ"י

1. תוכן ה'ליקוט' – מתוך "ביאורי החומש":

"הימנית. או אינו אלא של שמאל? תלמוד לומר 'אוזן' 'אוזן' לגזרה שווה: נאמר כאן 'ורצע אדוניו את אוזנו', ונאמר במצורע 'תנוך אוזנו הימנית'; מה להלן – הימנית, אף כאן – הימנית. ומה ראה אוזן להירצע מכל שאר איברים שבגוף? אמר רבן יוחנן בן זכאי: אוזן זאת, ששמעה על הר סיני 'לא תגנוב', והלך וגנב – תירצע" (רש"י)

צריך ביאור:

(א) מדוע היה עולה על דעתנו – לולא ה"גזרה שווה" – שהכוונה היא לאוזן השמאלית דוקא ("או אינו אלא של שמאל")?

(ב) מדוע מצרף רש"י שני נושאים שונים (ההוכחה לכך שמדובר באוזן הימנית והסיבה לרציעתה של האוזן דוקא) בדיבור אחד?

ויש לפרש:

בהשקפה ראשונה אין צורך בהסבר מיוחד לכך שהרציעה היא באוזן

דוקא, שכן מתקבל על הדעת שהתורה ביקשה להקל בעונשו של העבד²⁹, ולכן ציוותה לרצוע את אוזנו בלבד – דבר שרבים נוהגים לעשות בלאו-הכי מרצונם הטוב (כדי לענוך נזם וכדומה).

אלא שאם כך הדבר – היה מן הראוי לרצוע את אוזנו השמאלית, שחשיבותה פחותה מהאוזן הימנית, ולכן רציעתה מהווה עונש קל יותר.

אבל לאחר שרש"י מוכיח שהמצוה היא לרצוע דוקא את האוזן הימנית – יש ללמוד מכך שהמטרה אינה להקל בעונשו של העבד (שהרי אם כך היה מן הראוי לרצוע את האוזן השמאלית, כאמור); וכיון שכן – חוזרת ומתעוררת השאלה: "מה ראה אוזן להירצע מכל שאר איברים שבגוף"?

ועל כך משיב רש"י בדברי רבן יוחנן בן זכאי – "אוזן זאת, ששמעה על הר סיני 'לא תגנוב', והלך וגנב – תירצע".

(לקוטי שיחות ח"א ע' 89 ואילך)

וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת אֲזָנוֹ (כא, ו)

"ומה ראה אוזן להירצע מכל שאר איברים שבגוף? אמר רבן יוחנן בן זכאי: אוזן זאת, ששמעה על הר סיני 'לא תגנוב', והלך וגנב – תירצע. ואם מוכר עצמו – אוזן ששמעה על הר סיני 'כי לי בני ישראל עבדים', והלך וקנה ארון לעצמו – תירצע" (רש"י)

צריך ביאור:

(א) מדוע מפרש רש"י שהרציעה היא על מעשי העבד בעבר, ואז הוא נזקק לשני טעמים שונים לעונש הרציעה (בעבד שמכרוהו בית-דין – על הגנבה, ובמוכר עצמו – על המכירה לעבדות) – והרי בשני המקרים

מדובר בעבד שמסרב עתה לצאת לחפשי, ובסירוב זה הוא עובר עכשיו על דברי הקב"ה "כי לי בני ישראל עבדים"³⁰?

(ב) לאיך גיסא: אם אמנם עונש הרציעה הוא על הגנבה (בעבד שמכרוהו בית-דין), או על המכירה לעבדות (במוכר עצמו) – מדוע מבוצע העונש רק לאחר שש שנים, ורק בתנאי שהעבד מבקש להישאר אצל אדוניו ומסרב לצאת לחפשי³¹?

ויש לומר:

העובדה שהעבד רוצה עכשיו להישאר אצל אדוניו – אין בה כדי לחייב אותו בעונש הרציעה, שהרי רצונו זה מבוסס על טענה מתקבלת על הדעת – התנגדותו להיפרד מאשתו וילדיו ("אהבתי... את אשתי ואת בני"³²); ולכן מפרש רש"י שהרציעה היא כעונש על חטאיו המקוריים של העבד – הגנבה או המכירה לעבדות.

יחד עם זאת, גם בגנבה או במכירה הראשונית לעבדות כשלעצמן אין די כדי להצדיק את עונש הרציעה – שהרי בדרך-כלל מדובר בעני מרוד, שמצוקתו הביאה אותו לגנוב או למכור את עצמו לעבד³³, ואין זה מן הראוי להחמיר בעונשו (וכלשון הכתוב³⁴: „לא יבוזו לגנב כי יגנוב למלא נפשו כי ירעב“). ולכן לא גזרה התורה עונש רציעה מידי על גנב ועל כל המוכר את עצמו לעבדות. -

רק במקרה שהעבד אינו מסתפק בתקופת העבדות עד כה, אלא מבקש להמשיך ולהישאר תחת רשות אדוניו – מהווה הדבר הוכחה שעבד זה אכן ראוי להירצע:

אדם שנאלץ לגנוב או למכור את עצמו לעבד מחמת מצוקה – מדרך הטבע מתבייש הוא בדבר, ומצפה בכליון עיניים לסיומה של תקופת העבדות ולהסרת אות הקלון מעליו.

וכאשר ישנו עבד שאינו נוהג כך, אלא מבקש להישאר מרצונו תחת רשות אדוניו ולא לצאת לחפשי – הדבר מוכיח שמלכתחילה לא פעל מתוך מצוקה בלבד, אלא משום שלא ראה במעשיו כל רע, ולכן אינו מתבייש בהם; ועל כך ראוי הוא לעונש של רציעה.

2. תוכן ה'ליקוט' – מתוך הספר "ביאורים לפירוש רש"י עה"ת":

ורצע אדוניו את אזנו במרצע: הימנית, או אינו אלא של שמאל, ת"ל אֶזְן אֶזְן לְגַזִּישׁ נֹאמֵר כִּאֲן וְרַצַּע אֲדוֹנָיו אֶת אֶזְנוֹ וְנֹאמֵר בְּמִצּוֹרַע תִּנּוּךְ אֶזְנוֹ הַיְמָנִית מֵהָ לְהֵלֶן הַיְמָנִית אֶף כִּאֲן הַיְמָנִית. וּמֵהָ רָאָה אֶזְן לְהַרְצַע מִכֹּל שֶׁאֵר אֲבָרִים שֶׁבְּגוֹף, אִמֵּר ר' יוֹחֲנָן בֶּן זְכַאִי אֶזְן זֹאת שֶׁשִּׁמְעָה עַל הָרַס יְנִי לֹא תִגְנוֹב וְהֵלֶךְ וְגִנֵּב תִרְצַע. וְאִם מוֹכֵר עֲצֻמוֹ, אֶזְן שֶׁשִּׁמְעָה עַל הָרַס יְנִי כִי לִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים וְהֵלֶךְ וְקָנָה אֲדוֹן לְעֲצֻמוֹ תִרְצַע. ר"ש הִי דוֹרֵשׁ מִקְרָא זֶה כִּמּוֹן חוֹמֵר, מֵהָ נִשְׁתַּנוּ דִּלְת וּמִזוּזָה מִכֹּל כְּלִים שֶׁבְּבֵית, אִמֵּר הַקַּב"ה דִּלְת וּמִזוּזָה שֶׁהִיוּ עֲדִים בְּמִצְרַיִם כִּשְׁפִסְחֵתִי עַל הַמִּשְׁקוֹף וְעַל שְׁתֵּי הַמִּזוּזוֹת וְאִמֵּרְתִּי כִי לִי בְּנֵי עֲבָדִים עֲבָדֵי הֵם וְלֹא עֲבָדִים לְעֲבָדִים וְהֵלֶךְ זֶה וְקָנָה אֲדוֹן לְעֲצֻמוֹ יִרְצַע בְּפָנֶיהֶט.

צ"ב: א) מאריכות לטונו „או אינו של שמאל“ (דלכאו' ניותר-הוא), משמע שבעצם מסתבר יותר שכוונת הכתוב היא לאוון השמאלית דוקא, וצ"ל הטעם?
ב) מאמר ריב"ז ועאכו"כ מאמר ר"ש אין להם קשר ושייכות (לכאורה) להתחלת פירושו, והו"ל לפרשם בד"ה בפ"ע.
ג) לפ"ז צריך להרצע תיכף מייעבר על הציווים.

ד) מטעם זה הי' צריך לרצוע על כל חטא ועון שיעבור עליו האדם. [הקושיא היא בעיקרה בנוגע להטעם ד, שמעה לא תגנוב, כי בהטעם ד, שמעה כי לי בניי עבדים, י"ל שזהו ציווי כללי ועיקרי להיות, עבד הי', משא"כ ציוויים פרטים].
ה) במוכר עצמו כותב, והלך וקנה אדון לעצמו, היינו, שמענישים אותו על שהלך ומכר את עצמו בתחלה, וכן במי שמכרוהו ב"ד מענישים אותו משום שעבר על לא תגנוב, ומדוע לא פ"י שנענשים על אמירתם עכשיו, לא אצא חפשיי?

ויובן בהקדם תמי' בעצם הענין: למה מגיע דוקא לעבד זה עונש בזיון תמידי ומום כרציעה? ואדרבה — המדובר הוא במי שגנב ואין לו מה לשלם, ש"ד הרגיל הוא מפני שעני מדוכא הוא וגונב להשקיט רעבונו ורעבון בני ביתו, העניות העבירה אותו על דעתו ועל דעת קונו; וכן במוכר עצמו הרי זה שהשפיל א"ע וקבל עליו מרותו של אדון, מוכיח שהציקתו עניותו עד כדי שיעשה דבר שהוא בניגוד לטבע האדם. ומה שרצונו עכשיו להשאר אצל אדונו (לא אצא חפשיי) — הרי טענתו שכלית היא, אהבתי גו' את אשתי ואת בני גו' והרי על אהבה זו נאמר: והוא אמר ויהי הוא צוה ויעמוד" (שבת קנב, א).

ומצד תמי' זו צ"ל שאדרבה, התורה בחרה בעונש זה כי זה עונש קל ביותר, ועד כ"כ — שהיו רגילים לרצוע האזן מרצונם הטוב בכדי לתת בו גום — אנשים ונשים בנים ובנות (תשא לב, ב"ג).

אולם עפ"י מסתבר שהרציעה תהי' באזן השמאלית הפחותה (פרש"י בא יג, טז) ולא באזן הימנית המעולה.

ולכן, לאחרי שפרש"י שהכוונה ב"אזנו" היא לאזן, הימנית, מקשה:

או אינו אלא של שמאל

שע"פ הנ"ל מסתבר שהכוונה לאזן של שמאל? ומתרץ

ת"ל אֶזְן אֶזְן לִגְזִישׁ כו'

ומטעם זה מוכרה לומר שהכוונה לאזן, הימנית.

[עפ"י יש להמחיק ג"כ מה שצריך לגז"ש דוקא, ולא בנין אב וכדו' — כי יש לחלק דבנדו"ד שיש למעט בענשו צ"ל של שמאל דוקא].

אבל לפ"ז א"מ: כיון שהתורה צייתה לרצוע, אזן הימנית משמע שלא נבחר האזן להרצע בכדי למעט בענשו אלא מטעם אחר; וא"כ

מה ראה אֶזְן להרצע מכל שאר אברים שבגוף

ועיקר כוונת רש"י במ"ש, ומה ראה כו' אינו לפרש טעמא דקרא — כי בדרך הפשט אין הכרח ליתן טעם לפרטי דיני התורה) אלא לתרץ הקושיא הנ"ל המתעוררת ע"י פירושו.

[ואף שבנדו"ד יש מקום לבאר טעמי הדינים בפשש"מ מכיון שהדינים הנאמרים כאן הם בסוג דמשפטים, מ"מ, אינו מתאים כ"כ ל' רש"י, ומה ראה אֶזְן כו' אמר כו' — בסגנון קושיא ותירוץ].

וע"ז מסביר

אזן זאת ששמעה כו' תרצע

והיינו דעונש זה צ"ל דוקא בהאזן מכיון שאזן שמעה ציווים אלו ועברה עליהם (ולכן גם נענש המעולה שבאזנים שהיא עיקר השומעת).
ולבאר הטעם למה מגיע לנרצע עונש כזה (רציעה), ממשיך רש"י דהטעם שהאזן נרצעת (במכרוהו ב"ד) הוא

אזן זאת ששמעה כו' לא תגנוב והלך וגנב תרצע

— נת"ל דכשאדם עובר על הציווי ד"ל, לא תגנוב", הרי אפשר לומר שאנוס הי' מצד דוחקו ומצוקתו, ולכן אין להענישו ברציעה (וזהו גם הטעם שלא כל גנב נענש בעונש זה). וכמו"כ אין לענשו על רצונו עכשיו להשאר אצל אדונו, שהרי (במקצת עכ"ס) אנוס הוא מצד אהבתו הטבעית אל אשתו ובניו כנ"ל.
אמנם מובן שכשאדם גונב לאונסו, ה"ה מתכייש בזה; ואם נמכר לעבד ומתפרסם הדבר שנמכר בגנבתו — ה"ה מצפה לעת יציאתו לחירות. אבל בנדו"ד שרוצה להשאר אצל אדונו, ה"ז מוכיח שמעיקרא אין הדבר ביוון בעיניו; סופו מוכיח על תחלתו שגנב מצד תכונתו הרעה ולא מצד דוחקו, ולכן נרצע עכשיו על שעבר על „לא תגנוב“.

וע"ד זה במכר עצמו, מפרש דהטעם שהאזן נרצע הוא אזן ששמעה כו' כי לי בני"י עבדים והלך וקנה (מלכתחלה) אדון לעצמו תרצע
— בשעת מעשה אין להענישו ברציעה מכיון דאנוס הוא מצד דחקו; אבל כשקוען אח"כ „אהבתי את אדוני גו' — הרי עם היות שעל רצונו עכשיו אין לענשו שהרי אנוס הוא כנ"ל, מ"מ מובן מטענתו שלא אכפת לי (כ"כ) להיות עבד ומוכיח סופו על תחלתו שלא מכר א"ע מלכתחלה מצד אנוס דחקו אלא מרצונו הטוב, ולכן נרצע על „שהלך וקנה אדון לעצמו“.

עפ"ז יזבן ג"כ דיוקו „אזן ששמעה על הר סיני“: ציווים אלו הרי שמע אותן על הר סיני מפי הקב"ה,

[בפש"מ: וידבר אלקים את כל הדברים האלה. ובפי' רש"י (יתרו כ, א): שאמר הקב"ה עשרת הדברות בדבור א', וגם כשמששה הי' מדבר ומשמיע הדברות לישראל בפעם השני (רש"י שם יט, ט) — ה"ז ש„חזר ופירש על דבור ודבור בפ"ע“, היינו פי' הדבור ששמעו מפי הקב"ה (בדבור א'). ומה שלא כתב רש"י הלי' ששמעה קולי (כנגמ' קדושין כב, ב) — י"ל מפני שבלשונו „ששמעה על הר סיני“ — בסתם כולל גם מה ששמעו הדבור ד"ל, לא תגנוב" בפעם שני ע"י משה].

דגלוי וידוע לפניו שאפשר שיבוא האדם לידי מצב של עניות וכו', ומ"מ ציוה לו „לא תגנוב“, ואמר „כי לי בני"י עבדים וגו'“, [והוא ג"כ קיבל ע"ע וענה „על הן הן ועל לאו לאו“ (פרש"י יתרו שם)]. ולכן גם בהיותו במצב דחוק, הי' עליו לבטוח בה' שבודאי יעזרהו. וממשיך
ר"ש הי' דורש מקרא זה כמין חומר

„חומר“ פירושה „צורך המרגליות וצורך הבושם“ (פרש"י קדושין כב, ב), ופעולת פירוש זה בענייננו הוא כעין פעולתם של „צורך המרגליות וצורך הבושם“ שפעולתם להפיץ אור או ריח טוב לכל הסביבה

— וזהו שכותב רש"י שפי' זה הוא „כמין חומר“, והיינו שפי' זה בטעם הדבר „שנשתנו דלת ומזוזה“ מפני שהיו „עכדים במצרים.. ואמרתי כי לי בני עבדים כו'“ פועל ומוסיף הסברה גם בהענין הקודמו (שלכן נרצע האזן כיון „ששמעה.. כי לי בני עבדים כו'“). ולכן מביא פי' זה „ר"ש הי' דורש מקרא זה וכו'“ — דעפ"ז מבואר שבענין דידן דייקה תורה בכל פרטי העונש שיודגש וירומז בהם הענין שבו חטא (כי לי בני עבדים“).

[וגם במכרוהו ב"ד — אף שאין לענישו על מה שגרם להימכר כעבד, ועל מה שאמר עכשיו אהבתי את אשתי מ"מ הרי — ענין זה ד, כי לי בני עבדים“ שייך גם אליו, ולכן יש בו ג"כ ה, והגישו אל הדלת וגו'“].

ולכן הביא דרשה זו בלא וא"ו המוסיף ולא בד"ה בפ"ע לפנ"ז על „אל הדלת גו'“ כי דרש זה אינו אלא לפרש טעמא דקרא ואין זה ענינו של רש"י (כנ"ל).

[ועפ"ז מובן ג"כ מה שריב"ז ביאר רק הטעם דמה ראה און ולא ביאר גם הטעם דדלת — כי ריב"ז אין כוונתו לבאר טעם הדבר אלא לתרץ הקושיא. ומה שר"ש לא ביאר הטעם ד, ומה ראה און כו'“ י"ל בפשטות שכבר פי' זה ריב"ז שהי' לפניו.

ועפ"ז יומתק שינוי הסדר בפרש"י, דהשאלה „מה ראה און כו'“ לא הביאה בדברי ריב"ז (— כי היא שאלה בפשט"מ, כנ"ל), והשאלה „ומה נשתנו כו'“ הביאה בדברי ר"ש (— כי זוהי קושיא רק למאן דדריש טעמא דקרא)].

וזהו שמדייק וכותב „ר"ש הי' דורש וכו'“ שבזה מרמו שפי' זה הוא רק טעמא דקרא, דר"ש שהוא „דריש טעמא דקרא“ (יומא מב, ב. יבמות כג, א. וש"ג) דרשו. [ועפ"ז מובן מה שרש"י בחר בהגירסא ר"ש (סתם), ולא כבגמ' (קדושין כב, ב) „ר"ש ב"ר הי' דורש כו'“ — כי ר"ש סתם הוא דדריש טעמא דקרא]. ומ"מ הביאו בהמשך להמימרא של ריב"ז מכיון שהוא דרש בה „מקרא“ שהוא „כמין חומר“, כנ"ל.

אבל תלמיד ממולח יטעון: סו"ס למה יענש בעונש חמור כ"כ הרי העון דגניבה זו אינו חמור כסתם „לא תגנוב“, שהרי גונב מצד דחקו; וגם על אומרו „אהבתי את אדוני“ קשה לענשו עונש חמור כ"כ שהרי טוען ג"כ „אהבתי גו' את אשתי ואת בני“, כנ"ל.

לכן מביא רש"י שם בעל המימרא: כל ענינו של ריב"ז (לאחרי שנק' רבן) הי' לימוד התורה (סנהדרין מא, א. סוכה כח, א. גיטין נו, ב. אבות פ"ב מ"ח), וזהו שמדגיש: דבר זה ריב"ז (שענינו תורה) אמרו, והיינו דהתורה ציוותה לשאת אשה ואמרה הוא אמר ויהי — זו אהבת האשה כו' כנ"ל, ומ"מ ציוותה עליו שאחר ששנים יצא לחפשי, וכן התורה הודיעה (ראה טו, א) כי לא יחדל אביון מקרב הארץ ומ"מ ציוותה „לא תגנוב“.

ועוד כצינו בריב"ז שהפליא מאד ענין גמ"ח, עד שהשווהו לענין ביהמ"ק (אדר"נ פ"ד, ה). וזה מרמו רש"י בהביאו שטעם זה אמרו ריב"ז:

גם כו' ינמצא במוצב י"ל דחקות ועניות דאגה לו תורה וציוותה „אם כסף תלוה את עמי — חובה“ (כב, כד. ובפרש"י י"ט), ומכיון י"זה חובה הרי בודאי הי' מוצא כו"כ שילווהו, והי' לו להיחלף וללוח גמ"ח ולא לעבור על ציוויים אלו.

3. מ"הערות הת' ואנ"ש" בתוכן ה"ליקוט":

א. בלקו"ש חי"א פ' משפטים א' ס"ו כותב כ"ק אדמו"ר שליט"א וזלה"ק: נתבאר לעיל דכשאדם גונב מחבירו ועובר על הצווי ד"לא תגנב", הרי אפ"ל שאנוס הי' מצד דוחקו ומצוקתו, ולכן (עם הי'ת שאי"ז מצדיק הנהגתו הלא טובה, מ"מ) איך לענשו בעונש דרציעה (וזהו גם הטעם שלא כל גנב נענש בעונש זה). אמנם מובן שכשאדם גונב לאונסו, ה"ה מתבייש בזה ואיך רצונו שיתפרסם קלונו ברבים: ואם נמכר לעבד ומתפרסם הדבר שנמכר בגניבתו מיצר לו במאד וכל עת שהותו אצל אדונו - עת קלונו - ה"ה מצפה לעת יציאתו לחירות. ואם אינו בהול לצאת לחפשי, ואדרבה, רוצה להשאר אצל אדונו, ה"ז מוכיח שמעיקרא איך הדבר בזיון בעיניו, ועד שלא איכפת לו בפרסום הדבר שהוא עבד ע"י שגנב ונמכר בגניבתו, סופו מוכיח על תחילתו שגנב מצד תכונתו הרעה, ומה שעבר על הציווי "לא תגנב" לא הי' מפני דוחקו, ולכן "אזן זאת ששמעה... לא תגנב... תרצע". עכלה"ק.

ועפ"ז קשה דכשהגנב הוא עשיר וידוע עליו שלא גנב מצד אנסו ומצוקתו הכספית יש לעונשו בעונש רציעה ובתורה לא מצינו חלוק בין גנב עשיר לעני אלא כל גנב רק לאחרי שמסרב לצאת לאחר שבע שנים, דוקא אז ירצע, (ואיך חילוק בין עשיר לעני)?

והנה אפשר לתרץ שאיך אנו יכולים לקבוע בוודאות שהוא עשיר ואף שנראה עשיר יתכן שחסר לו כסף או ששקוע בחובות גדולים וכיו"ב ולכן איננו יכולים לקבוע בוודאות שאיך הדבר בזיון בעיניו כי יתכן שזה מצד דוחקו, ורק לאחר שבע שנים כשאומר בעצמו "אהבתי כו" לא אצא חפשי" ה"ה מעיד על עצמו שגנב מצד תכונתו הרעה. (היינו מעיד סופו על תחילתו).

אך אפ"ל דבאמת לק"מ כיון דלא יתכן מציאות של גנב עשיר הנמכר בגניבתו דכל הנמכר בגניבתו הוא רק למי שאיך לו מה לשלם וממילא זה מראה שהוא עני ויתכן שגנב מצד מצוקתו.

הת' רפאל ש. לוינסון

באור בפרש"י (עפ"י שיחת כ"ק אדמו"ר שליט"א)

א. בפרשת משפטים פכ"א פ"ו, מעתיק רש"י את המילים: "ורצע אדוניו את אזנו במרצע" ומפרש: "הימנית או אינו אלא של שמאל, ת"ל און און לגזרה שוה, נאמר כאן ורצע אדוניו את אזנו, ונאמר במצורע תנוך אזנו הימנית, מה להלן הימנית אף כאן הימנית, ומה ראה און להרצע מכל שאר אברים שבגוף? אמר ר' יוחנן בן זכאי: און זאת ששמעה על הר סיני לא תגנוב והלך וגנב תרצע, ואם מוכר עצמו און ששמעה על הר סיני כי לי בני ישראל עבדים והלך וקנה אדון לעצמו תרצע, ר"ש היה דורש מקרא זה כמין חומר (ר"ל קשר דרור מבושם שתולין בצואר לתכשיט) מה נשתנו דלת ומזוזה מכל כלים שבית אמר הקב"ה דלת ומזוזה שהיו עדים במצרים כשפסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזות ואמרתי כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם ולא עבדים לעבדים והלך זה וקנה אדון לעצמו ירצע בפניהם". עכ"ל.

חזינן להדיא דרש"י מבאר כאן: א. איזה און רוצעים. ב. למה דוקא און. ג. למה דוקא אדלת ומזוזה.

אמנם אין הוא מבאר כלל למה רוצעים? דוקא, ולא עונש אחר. וא"כ צלה"ב מדוע כשמעתיק רש"י אל הפסוק הוא מצטט גם את המילים "ורצע" "במרצע" דבר שאין רש"י מבאר כלל. והנ"ל בזה עפ"י שיחת כ"ק אדמו"ר שליט"א (הובא בלקו"ש חי"א פ' משפטים שיחה א') ששם שואל עוד כמה שאלות, ואחת מהם היא וז"ל: "און ששמעה, תרצע" הרי (אינו מסביר למה און הימנית דוקא נרצעת אלא) זהו טעם למה און נרצעת ולא אחד מכל שאר אברים שבגוף, ובמילא אין לזה קשר ושייכות למ"ש רש"י לפני"ז שהכוונה ב"אזנו" לאון "הימנית" דוקא והו"ל לרש"י לכתבם בשני דיבורים נפרדים, או עכ"פ בלא וא"ו המוסיף: מה ראה ולא ומה ראה? עכ"ל.

ובהמשך שם מבאר וזלה"ק:

"עיקר כוונת רש"י במ"ש "ומה ראה און להרצע כו"ו אינו לפרש טעמא דקרא למה בחרה התורה באון דוקא (כי בדרך הפשט אין הכרח ליתן טעם לפרטי דיני התורה) אלא שהיא קושיא המתעוררת (בפשטות הכתובים) ע"י פירושו ד"אזנו" היינו "הימנית", וכדלקמן.

ויובן בהקדים תמיהה בעצם הענין: למה מגיע דוקא לעבד זה עונש בזיון תמידי ומום כרציעה? ואדרבא המדובר הוא במי שגנב ואא"פ לו להחזיר הגניבה או לשלם, שע"ד הרגיל הוא מפני שעני מדוכא הוא וגנב כדי להשקיט רעבונו ורעבון ב"ב, העניות העבירה אותו על דעתו ועל דעת קונו ולמה יענש עונש חמור כזה, (ועד מש"כ "לא יבוזו לגנב כי יגנוב למלא נפשו כי ירעב")?

וכן במוכר עצמו לעבד מצד דחקו! זה שהשפיל א"ע וקיבל עליו מרותו של אדון, מוכיח שהציקתו עניותו עד כדי שיעשה דבר שהוא בניגוד לטבע האדם...

ומצד תמיה זו, צריך לומר שאדרבא בחרה התורה בעונש בלתי רגיל זה כי זה עונש קל ביותר, ועד כ"כ שהיו רגילים לרצוע האוזן מרצונם הטוב בכדי לתת בו נזם אנשים ונשים בנים ובנות.

"...אולם ע"פ הנ"ל דהטעם (ע"ד הפשט) למה נבחר האזן דוקא להרצע הוא בכדי להקל בהעונש מסתבר שהרציעה תהיה באזן השמאלית דוקא. כיון ששמאל פחותה מימין וע"ד שפרש"י בנוגע ליד שמאל "ידכה", "יד שמאל" "יד שהיא כהה" מסתבר שהרציעה תהיה באוזן השמאלית הפחותה ולא באזן הימנית המעולה". עכ"ל ק.

היוצא מהנ"ל דכל עיקרו של רש"י לא בא לבאר למה אוזן (וכדלעיל "כי בדרך הפשט אין הכרח ליתן טעם לפרטי דיני התורה).

אלא למה עונש חמור כרציעה, ומזה כבר בא לבאר בדרך ממילא למה ימנית וכו' וכו"ל. וא"כ לק"מ אמאי הביא רש"י את המילים ורצע, מאחר ודוקא זה מה שרש"י בא לבאר וכו"ל, וא"ש.

הת' שמחה מאיר אופנר

תות"ל כפר חב"ד

ב. בלקו"ש חי"א פר' משפטים (א) עמ' 98 - 97 כתוב, וז"ל: "ובמהרה נזכה לביאת המשיח ולבנין בית המקדש ו"הדלח והמזוזה" (שהיו עדים במצרים) ש"טבעו בארץ שערי" יתגלו וישלימו בנין בית המקדש במילואו", עכ"ל.

ובהע' 60 שם מביא מקורות שהפסוק ד"טבעו בארץ שערי" הולך על שערי ביהמ"ק, וכדלהלן: "וראה במד"ר פט"ו, יג: שערי ביהמ"ק במקומן נגנזו שנא' טבעו בארץ גו'. וכ"ה באיכ"ר פ"ב, יג. (עה"פ) וכ"ה גם בזח"א ג, א. וראה תו"ת עה"פ אות לט", עכ"ל.

ולהעיר מהמובא בספר "הר הקודש" (להר' משה שפירא) עמ' לט, בשם הב"ח (או"ח סי' תקס"א) ד"ה מצאתי בליקוטים כו' שכתב: "וכשרואה שערי רחמים שהם בכותל מערבי הוא הכותל אשר בנה דוד המלך ע"ה צריך לומר פסוק זה טבעו בארץ שערי' וגו' " עכ"ל.

וברוב המדרשים (עי' ג"כ שינויי הלשונות: תנחומא וארא פ"ז, תנחומא בהעלותך פ"ט, שמו"ר ריש פ"ח, (וצ"ע בפ"י "יפת תואר" שם בסופו) במדבר רבה פי"ד, ג. מדרש שוחר טוב תהלים מזמור כ"ד עה"פ: שאו שערים ראשיכם. ועי' שבת דף ל' ע"א ברש"י שם ד"ה דבקו שערים. וצ"ע מה כוונתו), משמע דהפסוק "טבעו בארץ שערי" הולך על שערי ההיכל - "שערי ביהמ"ק".

ויש להעיר בכללות הענין המובא שם בלקו"ש, דהרי אם הכוונה ש"הדלת והמזוזה" - שערי ביהמ"ק - יתגלו וישלימו כו' והביהמ"ק ירד מן השמים (הע' 61 שם), צ"ע למה הוצרך הנביא יחזקאל לצוות לבני ישראל מפי הגבורה אח כל מדות הבית בכל פרטיו כו' וכמ"ש: (יחזקאל מג, יא.) "ואם נכלמו מכל אשר עשו צורת הבית ותכונתו ומוצאיו ומובאיו וכל צורתו ואת כל חקתיו וכל צורתו וכל תורתו הודע אותם וכתב לעיניהם וישמרו את כל צורתו ואת כל חקתיו ועשו אותם".

וראה פירש"י שם ד"ה וישמרו: "ילמדו ענייני המדות מפין שידעו לעשותם לעת קץ כו'".

* * *

ג. בלקו"ש חי"א פקודי (ב) עמ' 185 הע' 39 מביא כ"ק אד"ש מקורות לבנין בית המקדש מן השמים כו' ומציין שם בשוה"ג: ובתנחומא נח יא, (בסופו) ועוד מדבר בירושלים.

אבל יש להעיר מהמובא בלקו"ש חי"ח פר' מסעי - בין המצרים עמ' 415 וז"ל: ". . . ואת"ל, איז דאס דער רמב"ם מרמז פאר די הלכות ביהב"ח, איין אנפאנג סדר עבודה, וואס ער ברענגט דעם פסוק "שאלו שלום ירושלים ישליו אהבין": מיט דעם וואס ער איז מקדים דעם פסוק פאר-הל' ביהב"ח וספר עבודה, איז ער מרמז ומגלה אז ס'איז דא א חיוב וציוני פון "שאלו שלום" (בדיבור וכו'), וואס דאס איז דער לימוד אין די הל' ביהב"ח כו', עכ"ל.

וע"ש בהע' 42: "כי כמו ש"מקדש תקרא ירושלים כולה" (פיה"מ להרמב"ם ר"ה רפ"ד), כן מובן לאידך, וכפשוטו של ענין, דבירושלים (נכלל) הכוונה (גם) למקדש, ובפרט ע"פ תוד"ה מאי (זבחים ס, ב.). ד"ירושלים לא נתקדשה אלא בשביל הבית ואיך יתכן שקדושת הבית תבטל וקדושת ירושלים קיימא", ע"כ.

א"כ לפי הנ"ל לכאורה כשהמדרש מדבר בירושלים הכוונה ג"כ להמקדש.

ארי' לייב פרידמן

4. דברי רקע להבנת ה'ליקוט' - מתוך "רש"י השלם - אריאל":

ומה ראה און להרצע מכל שאר אברים שבגוף...
און ששמעה על הר סיני לא תגנוב²⁵ - ומה -

ראתה און שתרצע מכל איברים, היה רבן יוחנן
בן זכאי אומרה כמין חומר, און ששמעה לא
תגנוב²⁵ והלך וגנב היא תרצע מכל אבריו.

(מכילתא)²⁶

ואם מוכר עצמו...²⁷ - רבן יוחנן בן זכאי היה
דורש את המקרא הזה כמין חומר, מה נשתנה
און מכל אברים שבגוף, אמר הקב"ה און ששמעה
קולי על הר סיני בשעה שאמרתי כי לי בני
ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים, והלך זה וקנה
אדון לעצמו ירצע. ור"ש ב"ר היה דורש את
המקרא הזה כמין חומר (ערור המרגליות וצורר הבושם
תלוי בצואר לתכשיט. רש"י)¹²³⁴⁵⁶⁷ מה נשתנה דלת ומזוזה מכל
כלים שבבית, אמר הקב"ה דלת ומזוזה שהיו
עדים במצרים בשעה שפסחתי על המשקוף ועל
שתי המזוזות ואמרתי כי לי בני ישראל עבדים
ולא עבדים לעבדים, והוצאתים מעבדות לחירות,
והלך זה וקנה אדון לעצמו, ירצע בפניהם.

(קידושין כב ב)²⁸

(25) כתב החזקוני

שיש לגרוס "לא תגנובו", שהרי לא תגנוב משמעו גונב נפשות. וכ"ה במנחה כלולה. וכתב הרא"ם: "והאומרים שצריך לגרוס לא תגנובו, במקום לא תגנוב, טועים הם, דאין לומר עליו און ששמעה בסיני, שלא שמעו בסיני אלא עשרת הדברות בלבד". ופירש הרא"ם שאף שהפסוק בעשרת הדברות מדבר בגונב נפשות, הכוונה היא לאון ששמעה בסיני 'לא תגנוב' בדרך כללות, הכולל בתוכו כל איסורי גניבה, שהרי כל התורה נכללת בעשרת הדברות כדברי רבינו סעדיה גאון — ראה רש"י להלן כד יב. ועוד כתבו ריב"א ובתוספות השלם (אות יב):

"והר"ר אליקים מפרש דגרסינן לא תגנוב על פי הספרי, והא דקאמר רש"י, און ששמעה בסיני לא תגנוב שיש בו מיתה, והלך וגנב תרצע, כי היה לו ליהזר מכל גניבה אפי' מגנבת ממון שממנה יבוא לגנבת נפשות, ומאחר שלא נזהר ממנה ירצע". ובמושב זקנים כתב דכל שם גניבה אחת היא ולא דק בלישניה, ולישנא קלילא נקט. ובנחלת יעקב יישב גירסת החזקוני, שלשון ששמעה "על הר סיני" אינו בדוקא, שהרי "כי לי בני ישראל עבדים" נאמרה בפרשת בהר, ולא בפרשת יתרו (וראה להלן). וראה ריב"א. ובבאר בשדה ביאר ש"כי לי בני ישראל" יוצא מפורש מעשרת הדברות, אנוכי וכו' אשר הוצאתיך וכו' מבית עבדים, היינו הוצאתיך להיות לי עבד ולא עבד לעבדים. (26) המפרשים תמהו שלפי טעם זה היה לו לירצע מיד כשגנב. וראה להלן הערה 28 לגבי הטעם שבמוכר עצמו. (27) כתב הריב"א: "אמנם ראיתי כמה פירושים שלא כתוב בהם 'ואם מוכר עצמו הוא אומר און ששמעה בסיני'. ומיהו שפיר גרסינן ליה, דהא איכא מאן דאמר בפ"ק דקידושין (טו א) דמוכר עצמו נרצע מג"ש דשכיר שכיר". אין להכריע מדבריו על שיטת רש"י בזה, שכן ייתכן שכוונתו שרש"י סובר כן, וכמ"ד בקידושין שם. ועוד ייתכן שכוונתו לומר שאף שאין כן דעת רש"י, מ"מ כיון שיש שיטה כזו, מפרש רש"י לפי שיטה זו. וכן מפורש בגור אריה: "לא דסבירא ליה דמוכר עצמו נרצע, דהא רבנן פליגי בפרק קמא דקידושין (יד ב) וסבירא להו דמוכר עצמו אינו נרצע, אלא דבא לפרש למאן דאמר מוכר עצמו נרצע". אולם הרא"ם נקט (לעיל פסוק ו ד"ה אל) בפשטות שרש"י סובר כמאן דאמר זה וזה נרצע, כמו שכתב בפירוש הכתוב שלפנינו. (28) בירושלמי קידושין (פ"א ה"ב): "שאלו התלמידים את רבן יוחנן בן זכאי מה ראה העבד הזה לירצע באזנו יותר מכל איבריו, אמר להן און ששמעה מהר סיני לא יהיה לך אלהים אחרים על פני ופירקה מעליה עול מלכות שמים, וקיבלה עליה עול כשר ודם, און ששמעה לפני הר סיני כי לי בני ישראל עבדים והלך זה וקנה אדון אחר, לפיכך תבוא האון ותרצע, לפי שלא שמר מה ששמעה אזנו". וכ"ה בתוספתא בבא קמא (פ"ז), וכעין זה בפסיקתא רבתי פכ"א. המפרשים הקשו שכיון שהעונש הוא על הגניבה, היה צריך לירצע בשעת המכירה. וכן במוכר עצמו היה ראוי שירצע מיד, שהרי במכירה קנה ארון לעצמו ולא רק ברציעה. וכתב במושב זקנים: "אך קשה לפי הטעם שאומר ר"ש מפני ששמע לא תגנוב, או מפני ששמע כי לי בני ישראל וכו', א"כ ירצע מפעם ראשונה שגנב או שמכר עצמו. וי"ל שמה שנרצע אינו ממש מפני הגניבה, שא"כ מי שנשבע לשוא או שעבר בשאר עשרת הדברות חוץ מעונשו ירצע מפני ששמע בסיני עשרת הדברות. ולכן אינו הטעם בעד גניבה בלבד, כי נוכל לומר יצריה אנסיה, או מפני דוחקו גנב, וג"כ כשמוכר עצמו מפני דוחקו פעם ראשונה, נמכר מחמת עוני, ולכן אינו דין שירצע. אבל עתה כשהגיע זמנו לצאת ואינו רוצה לצאת, משמע שניחא ליה בגניבה, שהרי אינו רוצה לצאת, וג"כ במוכר עצמו הוא דין שירצע, שהרי עתה יוצא וג"כ אדונו היה מעניק אותו, ולכן ירצע". ומע"ז כתב הריב"א: "וי"ל לכך גרסינן והלך זה וקונה ארון לעצמו וכו', כלומר לסוף שעבודו כשרצו להוציאו לחירות חוזר וקונה שנית ארון על ידי שאומר אהבתי את אדוני וגו', לכך ירצע". וביארו עוד הרא"ם וגור אריה שאין דברי חז"ל 'און ששמעה' וכו' טעם לרציעה עצמה, שהיא גזירת הכתוב שנעשית דווקא כשרוצה להמשיך בעבדות, אלא הם טעם למה נשתנתה און. [ועי' שו"ת פנים מאירות ח"א סי' צו]. והוסיף במשיח אלמים לבאר שעיקר הרציעה נעשית לסימן שהוא עבד עולם. הראשונים טרחו לבאר למה אין אדם נרצע על שאר עבירות שכולם שמעתם האון על הר סיני. וראה דברי התוספות, רא"ם וגו"א הנ"ל. ועוד ביאר החזקוני שבגניבה יש חומרא מיוחדת שהרי מראה יראת אדם ולא יראת הקב"ה. (29) ראה תרגום יב"ע, מכדרשב"י, תורת כהנים בהר פרק ב ה"ה,

להערות והארות, וכן
לקבלת קובץ זה בקביעות
ניתן לפנות לכתובת:
rzs@neto.bezeqint.net
או לפקס' 08-6882799

*

להקדשות - 050-4125205

קביעות שבועית בלוקטו שיהות
ואתם תלוקטו